

építve; szeretem-nemszeretemjeinket félretéve, valódi értékeket keresve. Tudomásul véve, hogy e térségben és szűkebb régiókban, pátriánkban éppen a sokféleség társulásából serkent annyi талант és teljesítmény. Hogy ez a kis ország még tágasabb idejében is mindig akkor járt jól, ha befogadó természetét érvényesítette. Hiszen már István király felesége a bajor Gizella volt, s az ő pápi, lovagi honfitársai adtak itt lendületet a krisztianizációnak. Mátyás itáliai asszonyt hozott, s jöttek ide, éltek itt korábban, később szlávok, szlovákok, románok, szászok, zsidók, és velük csak gazdagodott a magyarság. Ahogyan a külföldön valcoló céhlegények fizikai, a Nyugaton tanuló tudósjelöltek szellemi hozadékával, világjáróink fölfedezéseivel, innen kivándorolt vagy száműzött géniuszaikkal is gazdagabb lett haza és nagyvilág.

Egy könyvsorozat margójára Magyar Őstörténeti Könyvtár

A tudományos kutatásnak vannak olyan pontjai, amelyek széleskörű érdeklődést keltenek, mások csak egy-egy szűkebb szakma művelőit izgatják. Vannak „felkapott” témák, divattémák és olyanok, amelyekről esetleg csak évtizedek múlva derül ki, hogy alapvetően megváltoztatják nemcsak ismereteinket, de életünket is. A magyarság eredete mindig vonzotta az érdeklődést. Honnan jöttünk, hogyan volt képes a magyar nyelv és a magyar nép megmaradni a környező világban: olyan kérdések ezek, amelyek szinte mindenkit izgatnak. 1975-ben a szegedi egyetemen alakult meg egy munkaközösség, amely célul tűzte ki, hogy összefoglalja és hozzáférhetővé tegye a kutatás akkori eredményeit. A munkaközösség egy kézikönyvet írt, szerkesztett és adott ki (Hajdú Péter, Kristó Gyula, Róna-Tas András [szerk.], *Bevezetés a magyar őstörténet*

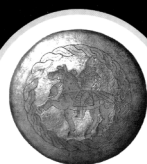
E néhány példa is mutatja: ezt az illúziómentes országtanulmányt tartózkodás és tartás jellemzi. Önismeret és mások ismerete. A fejlett világ peremén így ítélni meg reálisan, amit a kötet állít: „*A felzárkózás a fejlett Európa színvonalához nem a közeljövő ígérete. Beteljesedését két-három generáció munkája alapozhatja meg*”. A könyv ezt hitelesíti, bármit hirdet is a politika.

Az Enyedi György irányításával készült kötet alapmű került könyvespolcunkra. Kár, hogy megkésve kissé (bár a közelmúlt elemzésére jutott hely és távlatkereső merészség). És kár, hogy nem tett mutatósabb illusztrációkra, tartósabb kötésre, hiszen a jövőben bizonyára gyakran föl kell lapoznunk ezt a művet, az ezredforduló állapotrajzát. (Ceba Kiadó, Budapest, 2000.)

Nádor Tamás
író, újságíró

forrásaiba, I:1., I:2., II., III., IV., Tankönyvkiadó, Budapest, 1976–1982). Ez a kézikönyv tankönyvül is szolgált, s hibáival és

A KÁRPÁT-MEDENCE ÉS A STEPPE

MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KÖNYVTÁR

hiányosságaival együtt is negyedszázada a felnövekvő új tudósgeneráció ismereteinek kiindulópontjává vált. A munka természetesen folytatódott, a keretek változtak, de a kutatás egy pillanatra sem szünetelt. Az eredmények számos fontos publikációban váltak közkinccsé. A kutatások közzétételének egyik jeles fóruma a Magyar Őstörténeti Könyvtár lett. Az 1991-ben, *Zimonyi István* szerkesztésében indult sorozat célul tűzte ki, hogy egyaránt helyet adjon az elméleti kérdéseknek és a források tudományos közzétételének. Az elméleti kérdések körül ugyanis igen sok zűrzavar tapasztalható, ezek tisztázása nélkül az adatok nem mindig értelmezhetők. Adatoktól független elméletek pedig természetesen csak téveszmékhez vezetnek. Nem volt véletlen, hogy miről szólt az első három kötet. Az első kötet *Őstörténet és nemzettudat 1919–1931* (Szeged 1991) a tudomány és a nemzetről való társadalmi gondolkodás kölcsönhatását kutatta néhány konkrét példán a Trianon utáni Magyarországon. A második kötet a magyar

nyelv székely rovásírással írott leghosszabb nyelvemlékének első tudományos kiadása volt (Sándor Klára: *A Bolognai Rovásemlék*, Szeged 1991). A harmadik kötet a korán eltávozott kiváló tudósunk eddigi kiadatlan diszsertációját és egy kéziratban maradt munkáját jelentette meg (Szűcs Jenő: *A magyar nemzeti tudat kialakulása*, Szeged 1992).

2001-ben a sorozat három kötete jelent meg, ezek bemutatása során szeretnék néhány általánosabb kérdést is szóba hozni. Nézzük azonban előbb a három kötetet. A sorozat 14. kötete *A Kárpát-medence és a steppe* címet viseli és 17 tanulmányt tartalmaz, a 15. kötet címe: *Nomád népvándorlások, magyar honfoglalás*, ebben, 14 tanulmány található, míg a 16. kötet *Források a korai magyar történelem ismeretéhez* cím alatt jelent meg, benne 7 dolgozat.

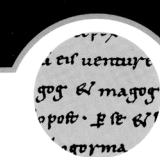
Miért a Kárpát-medencébe jött a magyarság? A kérdés természetföldrajzi vonatkozásainak 1994-ben két, azóta elhunyt akadémikusunk szentelt alapos tanulmányt (Györffy György–Zólyomi Bálint: *A Kárpát-*

NOMÁD NÉPVÁNDORLÁSOK, MAGYAR HONFOGLALÁS

MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KÖNYVTÁR

FORRÁSOK A KORAI MAGYAR TÖRTÉNELEM ISMERETÉHEZ

MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KÖNYVTÁR

medence és Etelköz képe egy évezred előtt: Honfoglalás és régészet. Szerk. Kovács László, Budapest, Balassi 1994., 13–37.). Ebben a korabeli természetföldrajzi és éghajlati viszonyokat rekonstruálták. A MÖK 14. kötetének szerzői a kelet-európai steppe és a Kárpát-medence történeti kapcsolatait vizsgálták. Különösen fontos a hunok, az alánok (jászok) és az avarok jelenléte a Kárpát-medencében és a kelet-európai steppén. Mi volt másképp az ő történetükben, mint a magyarokéban, hiszen a hunok, az alánok és az avarok, számos más néppel együtt eltűntek a történelem színpadáról, míg a magyarok nem. Mit mondanak erről a nyelvi, a régészeti és az írott források – erről írnak a fiatal, tehetséges kutatók. Ebben a vonatkozásban is megkerülhetetlen a székely kérdés, amelynek különböző aspektusaival három tanulmány is foglalkozik. Külön figyelmet érdemel egy cikk, amely a népnevek és a néptörténet bonyolult összefüggéseit mutatja be négy népnévvel kapcsolatban.

Talán még izgalmasabb kérdéseket feszeget a MÖK 15. kötete. A magyarság vándorlásának kérdéséhez érdekes összefüggésekre és kutatásszociológiai aspektusokra világít rá az India indo-árja honfoglalásának kutatásáról szóló bevezető cikk. A „*Ki jött előbb?*”, a „*Ki lakik ősidőktől fogva az országban?*” kérdés vizsgálata és az ezzel kapcsolatos elfogultságok nem kímélik az indiai szubkontinens kutatóit sem. A korai magyar történelem nem bővelkedik forrásokban, éppen ezért kiemelkedő fontosságú minden új forrás feltárása. Egy, eddig a magyarsággal összefüggésbe nem hozott, új arab forrásról értesülünk az egyik tanulmányból. Értékes cikkek foglalkoznak hunokkal, az alánokkal, a heftalitákkal, a bolgárokkal. Széles kitekintésű cikk vizsgálja a felderítők és kémek szerepét a lovas nomádok hadviselésében. Egy másik írás Európai összefüggésbe helyezi a magyar kalandozásokat, szembeállítva ezeket a szinte egyidejű vi-

king terjeszkedéssel. Az eddig elfogadott nézettel szembefordulva, széles forrásanyag bevonásával rajzol új képet egy tanulmány a bulgár-török történelem és a magyar vándorlás időrendjéről és helyszíneiről.

Míg a 14. és 15. kötet tudományos kérdéseket vet fel és kísérel meg megoldani, addig a 16. kötet forrásfeldolgozásokat mutat be. A bevezető tanulmány a forrásfeltárás és kiadás jelenlegi állapotát mutatja be, kiemelve az eddigi kutatások érdemeit, ugyanakkor rámutat arra, hogy az alapos, modern módszerű kritikai forráskiadást semmi nem pótolhatja, s bár itt is vannak érdemes eredmények, a magyar tudomány e területen igen nagy lemaradásban van. Ennek alátámasztását is megtaláljuk, de egyben a jövő forráskiadási módszertanához vitaanyagot is nyújt egy örmény, egy héber és három latin nyelvű forrás kritikai kiadása. Érdekes dolgozat mutatja be, hogy bár van olyan forrás, amely a többiekhez képest újat nem tartalmaz, adott esetben ez a negatív eredmény is hasznos a továbbhaladáshoz, ha módszeresen vizsgáljuk az adott forrást.

A huszonhat szerző csaknem harminc tanulmánya azt igazolja, hogy a magyarság korai történetének kutatása már többségében tehetséges, fiatal kutatók kezében van.

E három kötet kapcsán érdemes néhány általános megjegyzést is tenni. Az első tanulság, hogy a magyarság honfoglaláskor előtti története nem forrástalan korban zajlott, helytelen tehát az *őstörténet* szakszó alkalmazása, amely a történettudományban a forrástalan kor történetét jelöli. Bizonyos szempontból káros is, mert háttérbe szorítja a források vizsgálatát. Az ismert források kritikai kiadása, új források felkutatása a magyar tudomány kötelessége. A szélesebb közönség számára persze egyelőre meg lehet tartani az *őstörténet* szakszót, csak a mögötte lévő tartalommal kell tisztában lenni.

A második tanulság, hogy a magyarság honfoglaláskor előtti, más szóval korai tör-

ténete elválaszthatatlan az európai történelemtől. A steppei és vízi nomádok (vikings) új kihívás elé állították, de jelentős kulturális elemekkel is gyarapították a már megszárdulóban lévő európai birodalmakat. A nomádok Róma, Bizánc és a Karoling utódok Európájába illeszkedtek be, egyesek kisebb, mások nagyobb sikerrel, de a befogadók kultúráját minden esetben gazdagítva, változtatva. Nem lehet tehát a honfoglalás előtti magyarság történelmét környezetétől, kazároktól, bulgároktól, besenyőktől, szlávoktól, frankoktól függetlenül, mintegy művi vákuumban tárgyalni. Mint ahogy nem képzelhető el olyan európai történetírás sem, amely a kései népvándorlást, és ezen belül a magyar honfoglalást, nem veszi érdeme szerint figyelembe.

A harmadik tanulság, hogy a divatos és dilettáns nézetek ellen védőoltást csak a szolid, tényeken és modern módszereken alapuló tudományos kutatás és annak olvasható, a szélesebb közönség számára is hozzáférhető fogalmazásban közzétett eredményei adhatnak.

Fontos az elméleti kérdések iránti érzékenység is. Még mindig találkozunk olyan véleményekkel, amelyek egyenlőségjelet tesznek a nép, a nyelv vagy a génkombinációk története közé. A magyarság igen sokfajta szálból szőtt, egyéni és csak a magyarságra jellemző kultúrával rendelkező etnikum. Ennek hordozója, a magyar néphez tartozást vallók nyelve, egy finnugor nyelv, amelynek izgalmas története sok felvilágosítást ad a forrásnélküli korok történetéhez,

de a nyelv története nem, vagy nem szükségszerűen azonos az azt beszélő nép történetével. Bármilyen szálból sodortatott a magyarság az időszerűségünk előtti és utáni néhány évszázadban, az 5. századtól kezdve történelmi útja élesen elvált a többi finnugor nyelvet beszélő csoportétól, és szervesen illeszkedett be Közép-Európa keleti felének, akkor elsősorban török nyelvű és szláv népei közé. A törökség nemcsak a magyarság kultúrájára, nyelvére hatott, hanem társadalmi és politikai szervezetére is. Minden hatás ellenére a magyarság nyelve megmaradt magyarnak, mint ahogy megmaradt annak a későbbi szláv és német környezetben is.

A magyarság korai, 5–10. századi történetét csak a keleti (kínai, tibeti, török, perzsa, arab, héber, örmény, grúz) valamint a nyugati (bizánci, latin, szláv) források tanulságainak együttes vizsgálatával lehet megközelíteni. Csak örülhetünk, hogy ennek az igen nehéz tudományos feladatnak van műhelye és a műhelynek publikációja: a *Magyar Őstörténeti Könyvtár*. Külön ki kell itt emelni a Bállassi Kiadó színvonalas közreműködését.

Végül a recenziens reményét szeretné kifejezni, hogy ezek az eredmények megjelennek határainkon túl is. A nagy összefoglaló európai műveket és enciklopédiákat lapozva meg kell állapítani, hogy a magyarság eredetéről, korai történetéről sok helyütt fél, vagy akár egy évszázados, elavult ismereteket, adatokat lehet találni. Ezért pedig a magyar tudomány is felelős.

Róna-Tas András

az MTA r. tagja, egyetemi tanár, SZTE